
A kolozsvári János Zsigmond Unitárius Kollégium földtani gyűjteménye: múlt és jelen találkozása

The geological collection of the János Zsigmond Unitarian College from Cluj: past meets present

**KIS Boglárka Mercedesz¹, CSUTAK Róbert¹, LÁSZLÓ Ákos¹, COCÁRA Anett¹, BODOR Botond¹,
KÖVECSI Szabolcs Attila¹, SILYE Lóránd¹, GAZDA Flóra², DOBRI Dávid**

¹Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Biológia és Geológia Kar, Geológiai Intézet, Kolozsvár,
M. Kogălniceanu utca 1, RO-4000084, Románia
²János Zsigmond Unitárius Kollégium, Kolozsvár
1989. December 21 sugárút, 9. szám, 400105

Abstract

We present the geological collection of the János Zsigmond Unitarian College from Cluj. The re-establishment and the inventory works of the collection have started in 2023 and they are still in progress. During the inventory several peculiar minerals and fossils were revealed that were given by former students of the school since the late 19th Century. The collection suffered substantial loss during the political changes of history, still it is one of the richest high-school geological collection of Transylvania.

Keywords: János Zsigmond Unitarian College, geological collection, students

Kivonat

Dolgozatunkban a kolozsvári János Zsigmond Unitárius Kollégium geológiai gyűjteményét mutatjuk be, és azokat a munkálatokat, amelyeket az utóbbi években végeztünk a gyűjtemény újjáalakulásáért. A leltározási munkálatok 2023-ban kezdődtek és jelenleg is folynak. A leltározás során számos különleges ásvány és fosszília került elő, amelyeket az iskola egykori diákjai adtak át a 19. század végétől. A gyűjtemény a történelem politikai változásai során jelentős veszteségeket szenvedett, mégis Erdély egyik leggazdagabb középiskolai geológiai gyűjteménye.

Kulcsszavak: János Zsigmond Unitárius Kollégium, geológiai gyűjtemény, diákok

1. BEVEZETŐ

A kolozsvári János Zsigmond Unitárius Kollégium dr. Gelei József nevét viselő biológiai és geológiai múzeuma az iskola fennállásának 450. évfordulója alkalmából, 2007-ben nyitotta meg kapuit. A múzeum kialakításában az iskola munkatársai kulcsszerepet játszottak: a meglévő biológiai és geológiai szertári anyag egy részét restaurálták és a lehető legáttekintőbb, oktatási célokat is szolgáló módon rendezték el, hogy a diákok számára látványos és jól használható múzeumi anyagot hozzanak létre. Már a megnyitás idején felmerült az igény arra, hogy a gyűjtemény további 1–2 év restaurálási és rendszerezési munkálatot igényelne, beleértve a teljes körű leltározást is.

2023 tavaszán, az iskola felkérésére, megkezdődött a geológiai gyűjtemény átfogó rendszerezése – ez a munka azóta is folyamatosan zajlik. 2025 tavaszán a természetrajzi szertárt hivatalosan is megnyitotta az iskola, hogy a leltározási munkálatok részeredményeit már láthatóvá tegye a diákság és a nagyközönség számára.

2. LETÁROZÁSI MUNKÁLATOK A MÚZEUMBAN

A leltározási munkálatok eddig egy hosszú, időigényes, olykor végeláthatatlannak tűnő, ám minden ráfordított percet megháláló folyamatnak bizonyultak. A munka során szinte nem akadt olyan alkalom, amikor ne bukkantunk volna valami új, izgalmas vagy különleges darabra – akár a földtani, akár a biológiai gyűjtemény anyagában. A tevékenységek alatt mindvégig túlnyomóan pozitív légkör uralkodott: az oktatók és a diákok egyaránt lelkesedéssel és jó együttműködésben végezték a feladatokat.

A munkafolyamatot tovább gazdagították azok az információk, amelyek a Hungaricana.hu felületére feltöltött, 1879 és 1943 közötti iskolai értesítőkből kerültek elő az évek során történt adományozásokról és beszerzésekről [4, 3]. Ezek az adatok számos múzeumi tárgy eredetére derítettek fényt, különösen az egyedi, ritka példányok esetében. A gyűjtemény jelentős részét ugyanis lelkes egykori diákok adományozták, akik biológia- vagy ásványtantan órákra gyűjtötték össze az ásványokat, fossziliákat. Kiemelkedő példák közé tartozik az 1882. február 3-án Kolozsvár határában becsapódott meteorit két darabja, amelyet Csobanézi Pál nevű tanuló adományozott a múzeumnak [5]; továbbá Polyánszky Dénes magyar királyi csendőr százados 1899-ben felajánlott 60 darab „máramarosi gyémántja” [1]; valamint egy kőso-darab 1912-ből, amelyet Magyarai főmérnök adományozott, és amely különlegességét víz- és levegőzárványai adják [2].

Mindezek ellenére számos olyan pontatlan vagy túlzottan általánosító feljegyzés is fennmaradt az évek során, amelyek – bár gyakran rögzítik az adományozó nevét és az adományozás pontos dátumát – nem tartalmazzák az adományozott ásványok konkrét megnevezését, így azok beazonosítása ma már nem lehetséges. A helyzetet tovább nehezíti, hogy az idők folyamán – különösen a politikai rendszerváltások idején – a gyűjteményekhez tartozó leltárak egy része elveszett. Ilyen típusú, hiányos feljegyzés például egy 1891-es bejegyzés, amely szerint egy Belgrádban élő Hoffman Felix nevű mérnök 17 ásványt adományozott a múzeumnak [7].

Egy császári és királyi kamarás, a János Zsigmond Unitárius Kollégium egykori növendéke 1887-ben egy 359 darabból álló ásványgyűjteményt adományozott az iskolának, ásványtartó fiókkal együtt [6]. A gyűjtemény rendszerezését csak az segítette, hogy az 1886-ban készült, közel 500 darab, javarészt ásványtartó skatulyába helyezett ásványok és kőzetek jelentős részének gyűjtési körülményeit – például a lelőhelyet vagy a gyűjtés idejét – a skatulyák falára vagy aljára írták fel. Bár ezek a darabok az évtizedek során a szekrényekben tárolva keveredtek egymással, az egyedi feljegyzéseknek köszönhetően még mindig jóval könnyebb őket beazonosítani, mint a többi, eddig még leltározatlan példányt.

A leltározás során rendkívül sok értékes, és tudományosan is jelentős ásvány került elő, köztük olyanok is, amelyeket először Erdélyben írtak le a világon – például a nagyágit, egy tellúrtartalmú szulfidásvány. A minták adományozóihoz, illetve beszerzési körülményeikhez való hozzárendelése, valamint a teljes körű leltár elkészítése jelenleg is folyamatban van.

A geológiai részlegen a munka elsősorban az egyes minták sorszámozásából, a róluk rendelkezésre álló információk gondos feljegyzéséből és ezek leltárba való bevezetéséből áll. Emellett kiemelten fontos feladat a példányok azonosítása és rendszerezése a nemzetközileg elfogadott rendszertani szempontok szerint. Ezzel párhuzamosan folyik azoknak a különösen esztétikus vagy tudományos szempontból kiemelkedő ásványoknak, kőzeteknek és ősmaradványoknak a kijelölése, amelyek a jövőben létrehozandó állandó kiállítás anyagát képezhetik.

A gyűjtemény számos ásványa származik az unitárius mivoltáról is ismert Aranyos-mentéről, amelynek települései – Verespatak, Aranyosbánya, Abrudbánya és Brád – már a római kor óta híresek arany-, ezüst- és egyéb színesfém-bányáikról. Az iskolai értesítők tanúsága szerint olyan eset is előfordult, hogy a verespataki unitárius lelkész adományozott (feltehetően természetes aranyat) a kollégium ásványgyűjteményének [5].

A gyűjteményt különösen szép természetes- és természetes-ezüst-darabok, valamint különböző szulfidásványok – galenit (ólom-szulfid), szfalerit (cink-szulfid), antimonit (antimon-szulfid), pirit (vas-szulfid) – gazdagítják. Emellett különleges bányavirágok is találhatók a gyűjteményben, azaz nagy méretű, jól fejlett kristályokkal rendelkező, esztétikus ásványpéldányok, amelyek feltehetően olyan bányákból vagy tárnákból származnak, amelyek mára már nem hozzáférhetők, mivel feltehetően bezárásuk után elárasztotta őket a talajvíz, és intenzív mállási folyamatoknak lettek kitéve.

A gyűjtemény továbbá számos más ásványokat is tartalmaz, pl. karbonátokat, szulfátokat, szilikátokat, oxidokat, valamint számos különböző kőzetet – a kőszéntől egészen a gránitig.

Az őslénytani gyűjteményt javarészt a Kolozsvár környéki középső-felső eocén korú (kb. 48-34 millió éves) kőületek alkotják a gerincét, többségében kagylók, csigák és tengeri sünök kőbelei és fosszilis vázai. A kagylók közül főként az osztrigákhoz tartozó *Pycnodonte gigantea*, *Crassostrea transilvanica* és *Vulzela dubia transilvanica* vázelemei uralkodnak. A csigák esetében a gyűjteményben levő példányok túlnyomó részben a

Turitella, *Cassidaria* és *Hippochrenes* nemzetségekhez sorolhatók, míg a tengerisün példányok zöme az *Echinolampas* és *Eupatagus* nemzetséghez tartoznak. A fent említetteken kívül a gyűjtemény olyan érdekességeket is tartalmaz, mint 2 részleges mamut zápfog és egy darab emlős borda, ami nagy valószínűséggel egy tengeri tehén (szirén) bordája lehetett. A mamut fogak eredete kétséges, de a szirén borda feltehetően ugyancsak a Kolozsvár környékén több helyen előbukó eocén korú Kolozsvári Mészkőből származik.

3. TERVEK ÉS LEHETŐSÉGEK

Összegzésként elmondható, hogy a múzeum megújulása folyamatosan halad az azon dolgozó önkéntesek elkötelezett munkájának köszönhetően. A cél kettős: megőrizni a múzeum különleges hangulatát – a fakó cetlik, az impozáns faszekrények és a megsárgult formalinos üvegek által idézett atmoszférát –, ugyanakkor olyan formában korszerűsíteni a kiállítást, hogy az a jövőben egyaránt szolgálhassa az oktatási és a kutatási célokat.

A dr. Gelei József Természettudományi Múzeum földtani részlete jelenleg több mint 1500 ásvány-, kőzet- és ősmaradvány-példányt foglal magában. Amennyiben a rendszerezési és dokumentációs munkálatok teljes körűen megvalósulnak, a gyűjtemény nemcsak az iskola közössége, hanem egész Kolozsvár számára értékes természettudományos látványossággá válhat. Bátran fogalmazhatunk úgy, hogy ez a gyűjtemény, Erdély egyik leggazdagabb középiskolai geológiai gyűjteménye.

IRODALMI HIVATKOZÁSOK

- [1] Boros S, 1900: *A Kolozsvári Unitárius Collegium papnevelő intézet, államilag segélyezett főgymnasium és elemi iskola értesítője az 1899-1900 tanévről*, XXI. évfolyam, Nyomtatott Gámán J. örökösénél, 160, Kolozsvárt
- [2] Gál K., Csifó S., 1913: *A Kolozsvári Unitárius Kollégium papnevelő intézet, áll.seg. főgimnázium, elemi iskola értesítője az 1912-1913-ik iskolai évről*, XXXIV.évfolyam, Nyomtatott Gámán János örököse könyvnyomdájában, 220, Kolozsvár
- [3] Gálffy, Zs. 1944: *A Kolozsvári Unitárius Kollégium Gimnáziuma évkönyve az 1943-1944.tanévről az iskola fennállásának 376.évében*, Lengyel-nyomda, 60, Kolozsvár
- [4] Kovács J., 1880: *Értesítő az unitárius vallásközönség iskoláiról az 1879-1880-ik tanévben, a nevelésügyi bizottság megbízásából*, Nyomtatott K.Papp Miklós örökösénél, 80, Kolozsvárt
- [5] Kovács, J.: 1883: *Értesítő az unitárius vallásközönség iskoláiról az 1882-83.-ik tanévben a nevelésügyi bizottság megbízásából*, Nyomtatva a Magyar Polgár Nyomdájában K.Parr Miklós örökösénél, 84, Kolozsvárt
- [6] Kovács J. 1888: *Értesítő az Unitárius vallásközönség iskoláiról az 1887-88-ik tanévben*, IX évfolyam, Ajtai K. Albert Könyvnyomdája, 86, Kolozsvártt.
- [7] Ulár, P., 1892: *Az unitárius vallásközönség felsőbb iskoláinak és az ezekkel kapcsolatos elemi iskoláknak értesítője az 1889-92-ik tanévről*, XIII.évfolyam, Nyomtatott Ferdinánk, Gombos és Sztupjánál, 94, Kolozsvártt.
- [8]